

УДК: 930.2:355.4:327.8“19/20”

DOI: 10.33099/2707-1383-2021-40-2-111-126

Андрій Хабчук

кандидат історичних наук,

заступник начальника військового інституту,

Житомирський військовий інститут

імені С. П. Корольова

(Житомир, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2433-5879>

Електронна пошта: xab44uk@ukr.net

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті проведено воєнно-історичний огляд особливостей використання переваги в інформаційній сфері як невід’ємної частини збройних конфліктів кінця ХХ — початку ХХІ століття. Проаналізовано заходи інформаційно-психологічної протидії, спрямовані на захист особового складу та населення країни від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

На основі проведеного аналізу окреслено тенденції щодо розвитку форм, способів, технологій і методик впливу на свідомість (підсвідомість) і психічний стан людини, а також визначено основні організаційні, випереджувальні (пропагандистські) заходи інформаційно-психологічної протидії.

Ключові слова: *інформаційно-психологічна протидія, інформаційно-психологічний вплив, інформаційно-психологічні операції, інформаційна боротьба, морально-психологічний стан, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Здійснення інформаційного впливу на маси людей можна прослідкувати протягом усієї історії людства. У різні періоди інтенсивність застосування тих чи інших способів впливу, як і рівень організації, змінювалися.

Аналізуючи можливості інформаційно-психологічного впливу (далі — ІПВ), так чи інакше його можна прирівняти до не летальної інформаційної зброї. Пошуки та розробка способів протидії цій зброї є важливим завданням, спрямованим

на захист особового складу та населення країн від негативної дії, що, власне, і зумовлює актуальність порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій присвячених проблемі інформаційно-психологічної протидії у збройних конфліктах показав великий інтерес науковців до цієї теми.

Так, результати негативного інформаційного впливу на особовий склад українського миротворчого контингенту в Іраку розкривають у своїх дослідженнях Підлісний А., Сергієнко О. (Підлісний А. Р. 2012, с. 56–58; Сергієнко О. 2005, с. 317–320). У своїх публікаціях Мороз Ю., Твердохліб Ю. розглядають інформаційно-психологічні операції як потужний та ефективний засіб досягнення цілей в умовах гібридної війни (Мороз, Ю. & Твердохліб, Ю. 2016, с. 97–100).

Найбільш наближеними до розкриття проблеми є праці Певцова Г., Гордієнка А., Залкіна С., Сідченка С., Феклістова А., Хударковського К. та Пацека П., в яких приділяється увага темі інформаційного протистояння у воєнній сфері (Певцов, Г. В., Гордієнко, А. М., Залкін, С. В., Сідченко, С. О., Феклістов, А. О. & Хударковський, К. І. 2017, с. 112–147; Хударковський, К. І., Залкін, С. В., Певцов, Г. В., Пацек, П. & Сідченко, С. О. 2020, с. 72–75), але і вони не повністю розкривають проблему інформаційно-психологічної протидії, що і стало метою даної статті.

Мета статті — розкрити особливості заходів інформаційно-психологічної протидії в ході збройних конфліктів кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Аналіз локальних війн та збройних конфліктів кінця ХХ — початку ХХІ століття показав, що радикально змінився зміст головної мети війни: вона, як правило, не спрямовується на захоплення території противника, а орієнтована на психологічне подавлення опору противника, на зміну його військово-політичного керівництва і забезпечення переваги в духовній, політичній, економічній та інформаційній сферах. При цьому завоювання переваги в інформаційній сфері стає обов'язковою умовою і невід'ємною частиною сучасних війн і військових конфліктів (Хударковський, К. І., Залкін, С. В., Певцов, Г. В., Пацек, П. & Сідченко, С. О. 2020, с. 72–75; Богданович, В. Ю. 2015, с. 45–46; Мороз, Ю. & Твердохліб, Ю. 2016, с. 97–100).

Інформаційні технології не тільки сприяють обміну інформацією, але й створюють можливості для ефективного ІПВ.

Історично доведено, що проблема реакції на інформаційну небезпеку стояла перед людством у всі часи. Психологічну війну народи вели завжди, однак її не афішували. Захист від небезпек, залишаючись основною умовою самозбереження і саморозвитку суспільства, незмінно

актуальний на всіх етапах його існування.

Ефективність застосування методів і засобів інформаційної боротьби підтверджують фактично усі збройні конфлікти кінця ХХ — початку ХХІ століття. Їх досвід свідчить про те, що сучасні методи ІПВ здатні призвести до: втрати національної ідеї, духовних і матеріальних цінностей; зміни суспільного ладу та політичного устрою; розпаду держави та армії; розвалу економіки; відтоку інтелекту за кордон та знищення науки; загострення етнічно-конфесійних суперечностей тощо.

Стрімкий розвиток наприкінці ХХ ст. нових засобів телекомунікації, потужної обчислювальної техніки обумовили розвиток інформаційних технологій, направлених для здійснення впливу на людей. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність в організації заходів протидії інформаційному впливу та захисту населення й військ держави.

Перевагами інформаційно-психологічних операцій є: практична відсутність людських втрат; невеликі витрати на їх проведення порівняно з бойовими діями; відсутність ефекту помсти, оскільки переможені не відчують свого програшу (Певцов, Г. В., Гордієнко, А. М., Залкін, С. В., Сідченко, С. О., Феклістов, А. О. & Хударковський, К. І. 2017, с. 112–147).

Вирішення проблеми захисту особового складу від негативного ІПВ

противника в сучасних умовах — завдання надзвичайно складне, особливо якщо брати до уваги складну суспільно-політичну і соціально-економічну обстановку в державі, а також негативні тенденції, які мають місце в армії. Тому при організації протидії ІПВ противника потрібно враховувати багато різноманітних факторів, а також проводити активну випереджувальну контрпропагандистську роботу, яка потребує комплексу заходів, спрямованих на захист певної системи світоглядних стереотипів, настанов, орієнтирів, на основі яких ґрунтується високий морально-психологічний стан (далі — МПС) військ та здатність до опору агресору.

Історичний аналіз розвитку способів ІПВ через засоби масової інформації (далі — ЗМІ), його проникнення в суспільне життя, активне і всебічне використання державами у воєнній сфері свідчать про домінування в інформаційній сфері, як головної ознаки перемоги в локальних війнах і збройних конфліктах кінця ХХ — початку ХХІ ст., зокрема порівняно з Першою світовою війною, де фактором досягнення перемоги була вогнева перевага над противником, а в Другій світовій — це завоювання переваги в повітрі.

Війни в колишній Югославії та Іраку, збройний конфлікт між Грузією та Росією, протиборство в Сирії, резонансні терористичні акти дають підстави стверджувати, що провідні

світові гравці активно використовують форми та методи інформаційно-психологічного протиборства з метою досягнення власних цілей. Враховуючи те, що найбільший досвід проведення інформаційно-психологічних операцій у локальних конфліктах другої половини ХХ — початку ХХІ ст. мають США, тому доцільно його розглянути.

Для США початком активного набуття практичного досвіду щодо застосування ІПВ на війська та населення противника став період бойових дій у Кореї (1950–1953 рр.). У ході конфлікту формувалися структура спеціальних підрозділів, форми і методи для виконання завдань інформаційного впливу. Широко здійснювалася радіо та друкована пропаганда. Радіотрансляції велись через мобільні військові радіостанції та цивільні передавачі.

У подальшому в ході війни у В'єтнамі було враховано набутий досвід та здійснено нарощення зусиль для створення нових військових формувань з проведення психологічних операцій, до яких було вже введено спеціальні підрозділи для роботи з населенням окупованих територій. Метою ІПВ була організація пропаганди та ідеологічних диверсій у бойових умовах проти військ, а також населення прифронтової смуги. Для розповсюдження агітаційних матеріалів залучалися артилерійські та авіаційні підрозділи, а літаки і гелікоптери з потужними гучномовними

пристроями — для поширення необхідної інформації. Радіомовлення в'єтнамською мовою в розпал бойових дій охоплювало 95% населення країни і велося цілодобово. США надали в'єтнамцям 3,5 тис. телевізорів, розробили програми для цивільної та військової аудиторії, що дало змогу в 1971 році 80% місцевих мешканців дивитися телепередачі.

У подальшому вдале застосування методів психологічного впливу спостерігається у війнах США проти Іраку (1991 р., 2003 р.) та у воєнній кампанії НАТО проти Югославії у 1999 році. Психологічна війна проти Іраку включала низку психологічних операцій, які мали стратегічне, оперативне й тактичне призначення. Вони здійснювалися спеціальними військовими підрозділами США з метою введення в оману не тільки Збройних сил і населення Іраку, але й міжнародного суспільства. Основними завданнями були такі: формування необхідної громадської думки в США, арабських країнах й у світі загалом; дезінформація командування Збройних сил Іраку і широкого суспільства щодо планів бойових дій; підрив довіри населення Іраку до Президента Саддама Хусейна; підтримка руху опору в Кувейті й надання допомоги опозиційним силам в Іраку; переконання в безперспективності опору багатонаціональним силам. Для виконання цих завдань основне навантаження припало на ЗМІ: пресу, радіо, телеба-

чення, — завдяки чому США змогли нав'язати міжнародній спільноті свої погляди на розвиток подій. Для формування відповідної громадської думки широко використовувалися численні міжнародні політичні, суспільні, культурні та релігійні організації. Комплексний вплив на населення й особовий склад армії Іраку в ході психологічних операцій сприяв успішному досягненню поставлених завдань з мінімальними втратами у живій силі й техніці.

Безпрецедентного успіху США досягли і в другій війні проти Іраку у 2003 році. Як результат, було залучено до коаліції більш як 30 держав світу, що є свідченням якісного підходу до організації стратегічних інформаційно-психологічних операцій. Також уперше у своїй новітній історії у війні в Іраку здобули певний досвід українські військові, які брали участь у складі миротворчого контингенту в період з 2003 по 2005 роки.

У кампанії НАТО проти Югославії активно використовувалися традиційні методи впливу на громадську думку: репортажі про те, що відбувалося; опис фактів геноциду албанського населення Косово; показ можливостей озброєння НАТО та оприлюднення результатів ракетно-бомбових ударів по Югославії; коментар результатів соціологічних опитувань, пов'язаних із подіями на Балканах. Об'єктами психологічного впливу командування НАТО визначило усі формування югославської

армії, цивільне населення, різні неурядові організації, вимушених біженців і переміщених осіб.

Щодо формування досвіду психологічного протиборства колишнього Радянського Союзу, то найбільш важливою у цьому аспекті є війна СРСР в Афганістані (1979–1989 рр.), де завдання ІПВ покладалися на органи спеціальної пропаганди.

У подальшому, після розпаду СРСР, правонаступником якого вважає себе Російська Федерація, першу чеченську війну 1996 року вона прогнала саме через слабкість організації ІПВ через використання застарілих пропагандистських технологій. І тільки після переосмислення керівництвом держави важливості змісту, форм і методів інформаційних технологій друга чеченська кампанія в інформаційному аспекті мала інший, новий якісний формат впливу на війська, населення та противника, що сприяло загальній перемозі (Черник, П. П. & Шумка, А. В. 2008, с. 130–132).

Важливим є досвід українських військових підрозділів в Іраку під час участі в міжнародних операціях із підтримки миру та безпеки, де військовослужбовці піддавалися негативному ІПВ, що міг призвести до погіршення МПС особового складу або до інших негативних дій (Дзюба, М. Т. & Онищук, М. І. 2007, с. 26–27).

Негативний ІПВ на українських військовослужбовців в умовах ми-

ротворчої місії здійснювався, як правило, методом сугестії, коли використовувалося специфічне і неспецифічне навіювання. Дієвим вважався спосіб специфічного навіювання, коли об'єкт впливу сприймає інформацію такою, якою її сприймає більшість особового складу підрозділу. У військових діях і миротворчих операціях широко використовувалися способи такого неспецифічного навіювання, як подавлення і залякування, коли в об'єкта впливу провокується негативний психічний стан (неспокій, депресія, апатія, страх, паніка тощо). Особливо дієвим був останній спосіб, коли виникав страх перед суперзброєю противника, можливістю застосування ним зброї масового ураження, перед можливою нестачею питної води, що особливо було актуально в умовах спекотного клімату, чи продовольства. Але серед найбільш поширених способів здійснення негативного ІПВ було дезінформування і поширення чуток. Перше базувалося на свідомому використанні неправильних даних, дуже наближених до способу переконання, у його основі лежить повтор недостовірної інформації (або окремих фактів).

З боку командування українського національного контингенту в Іраку проводилася робота щодо протидії негативному ІПВ на особовий склад як одна зі складових морально-психологічного забезпечення (далі — МПЗ). Безпосередньо це завдання

покладалось на органи МПЗ, із цією метою вивчалися фактори бойового, соціально-політичного та ІПВ на особовий склад. Організовувалися перегляди телепередач, прослуховування радіопередач, перечитування газет місцевих ЗМІ для визначення об'єктів, характеру та спрямованості ІПВ, його мети і можливих наслідків. Проводилися заходи щодо нейтралізації діяльності інформаційних засобів у провінції Васіт, які розповсюджували упереджену та недостовірну інформацію про діяльність національного контингенту попереджували поширення чуток через безперервне, об'єктивне, психологічно доцільне інформування особового складу. Для місцевого населення готувалися та розповсюджувалися агітаційно-пропагандистські матеріали та організовувалася взаємодія з органами місцевої влади з питань проведення заходів протидії ІПВ антикоаліційних сил (Сергієнко, О. 2005, с. 317–320).

У ході виконання миротворчої місії визначалися морально-ціннісні установки особового складу і фактори бойової, соціально-політичної та психологічної обстановки, що могли бути використані для ІПВ.

Але відчувалася недостатність практичного досвіду в офіцерського складу, не використовувався досвід, накопичений у попередніх миротворчих операціях, застаріла матеріальна база, штатна структура органів

МПЗ слабо була зорієнтована на практичну діяльність.

Командування національного контингенту, офіцери структур МПЗ ознайомили особовий склад із методами сил і засобів негативного ПІВ, шляхом інформування проводилися заходи щодо нейтралізації каналів поширення чуток, дезінформації. Проводилася робота з військово-службовцями, схильними до панічних настроїв, стресів, забезпечувалася висока пильність, суворий контроль за використанням радіозасобів. Була організована співпраця з питань проведення заходів захисту від ПІВ противника з керівництвом національних сил у зоні відповідальності, державними та місцевими органами влади в регіоні перебування, правоохоронними органами тощо. Наприклад, у 5 омбр в Іраку (2003–2004 рр.) були широко розповсюджені виступи командування контингенту по місцевому телебаченню й радію, публікації у пресі щодо роз'яснення завдань військових підрозділів ЗС України з метою формування позитивного ставлення до особового складу в населення регіону і створення атмосфери доброзичливості. Було також організовано роботу позаштатної групи психологічних операцій. У провінції Васіт було розповсюджено близько 230 тисяч листівок серед місцевого населення, у яких було висвітлено мету перебування та діяльність українських військовослужбовців на території Іраку.

У системі інформування значну роль відіграли прес-центри 6 і 7-ї омбр, які разом із суспільно-політичним інформуванням здійснювали оперативне висвітлення життєдіяльності українського миротворчого контингенту, а також постачали інформаційні матеріали для військових ЗМІ в Україні (Підлісний, А. Р. 2012, с. 56–58).

Діяльність командування українського національного контингенту в Іраку щодо захисту особового складу від негативного ПІВ включала заходи з: виявлення основних джерел ПІВ; визначення основного змісту, тез та аргументів офіційної пропаганди, технологій, форм і способів діяльності органів інформаційно-психологічних операцій, державних ЗМІ противника; оцінювання МПС своїх військ і населення в районі виконання завдань, можливості та ступеня негативного впливу; уточнення й усунення факторів бойової, морально-психологічної обстановки, які активно використовувалися для дезінформації та деморалізації особового складу і населення; прогнозування можливого розвитку бойових дій, сценарію ПІВ противника; — а також постійне здійснення організаційних, випереджувальних (контрпропагандистських) та силових заходів протидії ПІВ на особовий склад тощо (Збірник Інформаційно-аналітичних матеріалів .... 2006, с. 112–124).

Однією з характерних тенденцій, яка склалася в сучасних умовах не тільки в Україні, а й у світі в цілому, є випереджальний розвиток форм, способів, технологій і методик впливу на свідомість (підсвідомість) і психічний стан людини порівняно з організацією протидії негативним психологічним впливам, інформаційно-психологічним захистом особистості військовослужбовця, суспільства в цілому. Надзвичайно важливого значення набувають проблеми захисту особового складу Збройних Сил (далі — ЗС) України від негативного ІПВ противника (Волошина, Н. & Дзюба, М. 2013, с. 34).

Саме через це актуальною проблемою в сучасних умовах є необхідність теоретичного обґрунтування і практичного впровадження заходів щодо протидії негативному ІПВ противника.

Вирішення проблеми інформаційно-психологічної протидії в сучасних умовах — завдання надзвичайно складне та дуже важливе, особливо якщо брати до уваги складну суспільно-політичну і соціально-економічну обстановку.

Концепція МПЗ підготовки та ведення операцій ЗС України визначає, що інформаційно-психологічна протидія — це комплекс заходів щодо прогнозування, профілактики та зриву ІПВ противника, нейтралізації його намагань дезінформувати та деморалізувати особовий склад

наших військ (сил), дезорганізувати його бойову діяльність.

Досягнення ефективності в ході організації протидії ІПВ противника вимагає врахування багатьох факторів, здійснення активних організаційних заходів, проведення випереджувальної контрпропагандистської роботи, вогневого ураження та електронного подавлення сил і засобів психологічної боротьби.

Інформаційно-психологічна протидія — це надзвичайно складний, багаторівневий процес, який передбачає участь у ній командирів, штабів та органів МПЗ усіх рівнів. Вона включає в себе організаційні, випереджувальні (контрпропагандистські) й силові заходи.

Серед основних організаційних заходів інформаційно-психологічної протидії доцільно виокремити:

- організацію діяльності кореспондентів вітчизняних та зарубіжних інформагентств з кореспондентськими центрами видів ЗС та оперативних командувань;
- аналіз, узагальнення змісту та технологій діяльності державних ЗМІ, а також підрозділів психологічних операцій противника при проведенні інформаційно-психологічних акцій;
- перегляд, аналіз та висновки зі змісту та характеру інформації, що розповсюджується на сторінках Інтернет, в тому числі в соціальних мережах;

— відновлення системи інформації в умовах знищення противником державних телекомунікацій та виведення з ладу військових засобів інформування особового складу.

До випереджувальних (контрпропагандистських) заходів доцільно віднести:

- надання вітчизняним та іноземним кореспондентам інформації про застосування військових підрозділів;
- розповсюдження через ЗМІ, мережу Інтернет фактів і подій застосування військових підрозділів;
- створення сайтів мережі Інтернет про застосування частин та підрозділів, викриття та упередження психологічних акцій противника;
- організація безперервного розповсюдження в соціальних мережах Інтернет інформації, що дискредитує дії, наміри противника;
- здійснення безперервного, об'єктивного, психологічно доцільного інформування особового складу та органів управління;
- своєчасне виявлення, попередження поширення негативної інформації, чуток, міфів, а також збір та знищення листівок та інших інформаційно-пропагандистських матеріалів у районах застосування військових підрозділів.

Основними функціями протидії ІПВ є:

- викриття задуму, змісту та цілей інформаційно-психологічної операції;

— забезпечення зневаги особовим складом та населенням до інформації, яку подає пропаганда противника.

Інформаційно-психологічна протидія має бути оперативною, надійною, безперервною.

Оперативність передбачає на основі аналізу й узагальнення відповідними органами державного та військового управління характеру, змісту, цілей, форм та методів психологічних акцій противника оперативно реагувати на них, доводити до особового складу та населення дійсний стан речей.

Надійність вимагає створення ефективної перешкоди проникненню психологічних акцій противника у свідомість військовослужбовців та населення в регіоні застосування військ.

Безперервність передбачає постійне відслідковування процесів, пов'язаних із ІПВ на особовий склад як під час бойових дій, так і поза ними.

Головні зусилля системи заходів протидії ІПВ противника зосереджуються на упереджувальній контрпропагандистській роботі, яка включає:

- визначення факторів бойової, суспільно-політичної та морально-психологічної обстановки, які можуть бути використані противником для ІПВ на свої підрозділи;
- вивчення, проведення аналізу та узагальнення змісту, форм, ме-

тодів, способів та прийомів ІПВ противника, прогнозування його можливих наслідків, роз'яснення військовослужбовцям мети, завдань та технологій психологічних операцій противника, можливостей його технічних засобів впливу;

- виявлення сил і засобів психологічних операцій противника, встановлення їх бойових можливостей та порядку застосування, вживання заходів (вогневе ураження, електронне подавлення, кібернетичний вплив) щодо припинення їх діяльності телевізійних і радіоелектронних засобів, систем зв'язку, мереж Інтернету, підрозділів психологічних операцій противника скоординованими діями розвідки;
- нейтралізацію діяльності інформаційних агенцій, органів психологічних операцій противника через випереджене поширення у ЗМІ, Інтернет-мережах, органах військового управління фактів і подій застосування військових підрозділів;
- попередження (припинення) розповсюдження негативної інформації (чуток) через безперервне, об'єктивне, психологічно доцільне інформування військовослужбовців, своєчасне знищення листівок та інших дезінформаційних матеріалів противника, обмеження індивідуального використання особовим складом радіоприйма-

чів, засобів доступу до мережі Інтернет;

- організацію взаємодії (співробітництва) з питань проведення заходів протидії ІПВ противника з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, з відповідними силовими структурами сектора безпеки й оборони.

В інтересах інформаційно-психологічної протидії використовується державна поліграфічна база, державні телерадіоцентри, їх пересувні комплекси.

Порядок діяльності з організації протидії негативному ІПВ противника повинен включати заходи із:

- виявлення основних джерел негативного ІПВ;
- визначення основного змісту, тез та аргументів офіційної пропаганди, технологій, форм і способів діяльності органів психологічних операцій, державних ЗМІ противника;
- оцінювання МПС своїх військ і населення в районі застосування військ, можливостей і ступеня негативного впливу;
- уточнення та усунення факторів бойової, морально-психологічної обстановки, які активно використовуються противником для дезінформації та деморалізації військ (сил) і населення;
- прогнозування можливого розвитку бойових дій, сценарію інформаційної (психологічної) операції противника;

— постійної організації, випередження (контрпропаганди) та силової протидії ІПВ противника.

Порядок організаційної діяльності, форми, методи, способи, технології протидії ІПВ противника залежать від воєнно-політичної, морально-психологічної обстановки, суспільно-політичних умов у районі застосування військ (сил), МПС своїх військ і населення, військ і населення противника, наявних сил і засобів, які залучаються, та багатьох інших факторів.

Усі форми та методи інформаційно-психологічної протидії умовно можна поділити на формуючі, стимулюючі та руйнівні.

Інформаційно-психологічна протидія головним чином є руйнівною технологією, протидією психологічному впливові противника та негативному впливові навколишнього середовища. Але вона використовує також формуючі та стимулюючі психотехнології, які спрямовані на свої війська й населення.

У системі інформаційно-психологічної протидії розрізняють також заходи з прогнозування, профілактики, нейтралізації, дискредитації, а також зриву психологічних акцій противника.

Прогнозування це передбачення розвитку тих чи інших подій, явищ, процесів. Командувачі (командири), штаби, органи МПЗ здійснюють оцінку і прогноз можливих дій сил і засобів психологічного впливу

противника проти наших військ, передбачають ступінь впливу на наші війська і населення, а також можливі варіанти розвитку подій у районі застосування військ. Важливим моментом прогнозування є визначення головних завдань і технологій діяльності органів психологічних операцій противника з метою випередження, зниження ефективності їх впливу чи нейтралізації його взагалі.

За поглядами військових психологів США, найбільший негативний вплив на МПС особового складу в оперативно-тактичній ланці чинять такі фактори, як: небезпека, дискомфорт, нестача їжі, відсутність бойового досвіду, негативне ставлення до цілей війни (збройного конфлікту), незадоволеність діями командування тощо. Відповідно, на цих явищах противник буде спекулювати в ході ІПВ на особовий склад наших військ та цивільне населення. У зв'язку з цим необхідно прогнозувати фактори бойової, соціально-політичної та психологічної обстановки, які можуть бути використані противником, виявляти групи й окремих воїнів, які в найбільшій мірі можуть піддаватися деморалізації та зазнаватися психологічному впливові противника, організовувати роботу з ними.

Профілактичні заходи в системі інформаційно-психологічної протидії — це широкий спектр організаційних, суспільно-політичних, соціально-економічних, спеціальних й інших заходів органів державного

і воєнного управління, спрямованих на досягнення морально-психологічної переваги, нейтралізації негативного інформаційного впливу.

З метою профілактики негативно-го ІПВ у бойовій обстановці на оперативно-тактичному рівні особлива увага звертається на роз'яснення військовослужбовцям воєнно-політичної й оперативно-тактичної обстановки, істинних цілей, завдань, тематики, форм, методів психологічних операцій.

Для підвищення психологічної стійкості особового складу доцільно виявляти лідерів, створювати неформальні групи військовослужбовців, які б формували відповідні стереотипи про армію противника, були б носіями високого МПС. Створення зазначених груп, залучення кадрів до них слід здійснювати завчасно, у ході відмобілізування та приведення військ у бойову готовність.

Особливу увагу командирів, офіцерів структур МПЗ, військових психологів слід приділяти вивченню змісту, тез й аргументів друкованої та теле- радіомовної пропагандистської продукції противника, а також аналізу можливого негативного психологічного впливу на військовослужбовців з нестійкою психікою, високою психосоматичною провідністю, які в складних ситуаціях можуть стати носіями низького МПС, «індукторами» індивідуальної та групової паніки.

Нейтралізація психологічних акцій противника пов'язана з роз'ясненням суті, змісту і мети ворожої пропаганди в конкретних умовах бойової обстановки, використанням відповідних технологій для блокування психологічного ефекту, який розраховує отримати противник, та є руйнуванням стереотипів, що нав'язуються ворожою пропагандою. У цьому аспекті протидія органам психологічних операцій противника полягає в корегуванні установок, уявлень, які в певний момент можуть виникнути в частини військовослужбовців і населення нашої держави.

Протидія ІПВ противника на оперативно-тактичному рівні в загрозливий період та в бойовій обстановці здійснюється спільними зусиллями органів військового і державного управління на основі координації діяльності видів ЗС України, штабів, органів МПЗ, родів військ і служб (Стасюк, В. В. 2014, с. 234–247).

Висновки. Отже, ефективне вирішення питань протидії ІПВ противника — це надзвичайно складний, багаторівневий, творчий процес, який вимагає проведення активних організаційних заходів, концентрації попереджувальних контрпропагандистських зусиль, силових методів. Виконання цих завдань можливе лише завдяки скоординованим діям командувачів (командирів), штабів, органів МПЗ у взаємодії (співро-

бітництві) з органами державного управління.

Нейтралізація психологічного впливу противника на оперативно-тактичному рівні неможлива без знання сил та засобів, форм і методів діяльності органів психологічних операцій противника, без викриття замислу, змісту та цілей інформаційного впливу протиборчої сторони. Тільки на цій основі можна забезпечити несприйняття особовим складом тез та аргументів пропаганди противника. Кінцевою метою інформаційно-психологічної проти-

дії є визначення та усунення факторів бойової, суспільно-політичної, соціально-економічної та морально-психологічної обстановки, які використовуються противником для здійснення впливу на війська та населення в регіоні застосування військ.

Протидія ППВ противника здійснюється на основі координації діяльності органів державного і військового управління всіх рівнів, взаємодії видів ЗС, штабів, органів МПЗ у загальній системі забезпечення національної та інформаційної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Богданович, В. Ю. (2015). Моделювання стратегії, орієнтованої на зміну режиму у вибраній країні-мішені через її занурення в хаос, на основі методу функціонально значимих проміжних станів. *Сучасний захист інформації*. № 2, с. 44–53.

Волошина, Н. & Дзюба, М. (2013). Вироблення у майбутніх офіцерів імунітету проти негативного інформаційно-психологічного впливу. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. № 30, с. 34–37.

Дзюба, М. Т. & Онищук, М. І. (2007). Деякі аспекти протидії негативному інформаційно-психологічному впливу в ході миротворчої місії підрозділів Збройних Сил України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 18–19, с. 25–28.

Збірник Інформаційно-аналітичних матеріалів з питань морально-психологічного забезпечення міжнародних миротворчих операцій з підтримання миру та безпеки. (2006). Житомир: ЖВІ НАУ, 134 с.

Мороз, Ю. & Твердохліб, Ю. (2016). Інформаційно-психологічні операції в умовах гібридної війни. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. Вип. 38, с. 97–105.

Певцов, Г. В., Гордієнко, А. М., Залкін, С. В., Сідченко, С. О., Феклістов, А. О. & Хударковський, К. І. (2017). *Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері: монографія*. Харків: видавець С. Г. Рожко, 276 с.

Підлісний, А. Р. (2012). Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців українського миротворчого контингенту в Іраку. *Військово-науковий вісник*. Вип. 18, с. 55–63.

Сергієнко, О. (2005). Особливості інформаційно-пропагандистського забезпечення та культурного обслуговування особового складу 6-ї омбр під час виконання завдань у Республіці Ірак. *Миротворча діяльність Збройних Сил України та досвід застосування підрозділів Збройних Сил України в операції багатонаціональних сил зі створення умов стабільності та безпеки в Республіці Ірак*. Київ : ННДЦ ОТ і ВБ України, с. 316–322.

Стасюк, В. В. (2014). *Психологічне забезпечення діяльності військ (сил)*. Київ : НУОУ, 504 с.

Хударковський, К. І., Залкін, С. В., Певцов, Г. В., Пацек, П. & Сідченко, С. О. (2020). Механізм протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад Збройних Сил України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. № 1 (38), с. 72–78. DOI: <https://doi.org/10.30748/nitps.2020.38.08>.

Черник, П. П. & Шумка, А. В. (2008). Інформаційно-психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ — початку ХХІ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 634: Держава та армія, с. 126–133.

REFERENCES

Bohdanovych, V. Yu. (2015). Modeliuvannya stratehii, oriientovanoi na zminu rezhyму u vybranii kraini-misheni cherez yii zanurennia v khaos, na osnovi metodu funktsionalno znachymykh promizhnykh staniv [Modeling a strategy aimed at changing the regime in the selected target country through its immersion in chaos, based on the method of functionally significant intermediate states]. *Modern information security*. № 2, s. 44–53. [in Ukrainian].

Voloshyna, N. Dziuba, M. (2013). Vyroblennia u maibutnikh ofitseriv imunitetu proty nehatyvnoho informatsiino-psykholohichnoho vplyvu [Development of future officers' immunity against negative information and psychological influence]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. № 30, s. 34–37. [in Ukrainian].

Dziuba, M. T. & Onyshchuk, M. I. (2007). Deiaki aspekty protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu v khodi myrotvorchoi misii pidrozdiliv Zbroinykh Syl Ukrainy [Some aspects of counteracting the negative information and psychological impact during the peacekeeping mission of the Armed Forces of Ukraine]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. № 18–19, s. 25–28. [in Ukrainian].

Zbirnyk Informatsiino-analitychnykh materialiv z pytan moralno-psykholohichnoho zabezpechennia mizhnarodnykh myrotvorchykh operatsii z pidtrymannia myru ta bezpeky. (2006). Zhytomyr: ZhVI NAU, 134 s. [in Ukrainian].

Moroz, Y. & Tverdokhlib, J. (2016). Informatsiino-psykholohichni operatsii v umovakh hibrydnoi viiny [Psychological operations in hybrid warfare]. *Visnyk of the Lviv University. Series International Relations*. № 38, s. 97–105. [in Ukrainian].

Pievtsov, H. V., Hordiienko, A. M., Zalkin, S. V., Sidchenko, S. O., Feklistov, A. O. & Khudarkovskyi, K. I. (2017). *Informatsiino-psykholohichna borotba u voienii sferi: monohrafiia*

[The information and psychological struggle in the military sphere: a monograph]. Kharkiv: Rozhko, 276 s. [in Ukrainian].

Pidlisnyi, A. R. (2012). Informatsiino-psykholohichni vplyv na viiskovosluzhbovtsiv ukraïnskoho myrotvorchoho kontynhentu v Iraku [Information and psychological impact on Ukrainian peacekeepers in Iraq]. *Viiskovo-naukovyï visnyk*, № 18, s. 55–63. [in Ukrainian].

Serhiienko, O. (2005). Osoblyvosti informatsiino-propahandystskoho zabezpechennia ta kulturnoho obsluhovuvannia osobovoho skladu 6-i ombr pid chas vykonannia zavdan u Respublitsi Irak [Peculiarities of Information and Propaganda Support and Cultural Services of the 6th Ombre Personnel During the Execution of Tasks in the Republic of Iraq]. *Myrotvorcha diïalnist Zbroinykh Syl Ukrainy ta dosvid zastosuvannia pidrozdiliv Zbroinykh Syl Ukrainy v operatsii bahatonatsionalnykh syl zi stvorennia umov stabilnosti ta bezpeky v Respublitsi Irak*. Kyiv, s. 316–322. [in Ukrainian].

Stasiuk, V. V. (2014). *Psykholohichne zabezpechennia diïalnosti viisk (syl) [Psychological support for the activities of troops (forces)]*. Kyiv: NUOU, 504 s. [in Ukrainian].

Khudarkovskij, K., Zalkin, S., Pievtsov, H., Pacek, P. & Sidchenko, S. (2020). Mekhanizm protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu na osobovyï sklad Zbroinykh Syl Ukrainy [Mechanism of counteraction to the negative information and psychological influence on the personnel of the Armed Forces of Ukraine]. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*. № 1(38), s. 72–78. DOI: <https://doi.org/10.30748/nitps.2020.38.08>. [in Ukrainian].

Chernyk, P. P. & Shumka, A. V. (2008). Informatsiino-psykholohichni operatsii u viinakh ta zbroinykh konfliktakh druhoï polovyny XX — pochatku XXI st. [Information and psychological operations in wars and armed conflicts of the second half of the XX — early XXI century]. *Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”*. № 634, s. 126–133. [in Ukrainian].

Andrii Khabchuk

PhD, Deputy Head of the Military Institute,

S. Korolov Zhytomyr Military Institute

(Zhytomyr, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2433-5879>

MILITARY-HISTORICAL REVIEW OF INFORMATION- PSYCHOLOGICAL COUNTERFEIT IN ARMED CONFLICTS AT THE END OF THE XX — BEGINNING OF XXI CENTURY

The article provides a military-historical review of the characteristics of the use of superiority in the information sphere as an integral part of the armed conflicts at

the end late XX–beginning of XXI century. Measures of information and psychological counteraction aimed at protecting the personnel and population of the country from the negative information and psychological influence of the enemy are analyzed.

Based on the analysis, trends in the development of forms, methods, technologies and methods of influencing the consciousness (subconscious) and mental state of man are outlined, as well as the main organizational, proactive (propaganda) measures of information and psychological counteraction.

It is established that measures to counteract the negative information and psychological influence of the enemy should include a number of functional and organizational features that depend on the military-political, moral and psychological situation, socio-political conditions in the area of troops (forces), moral and psychological condition of their troops and population, troops and the population of the enemy, the available forces and means involved, and many other factors.

Carrying out active organizational measures, concentration of preventive counter-propaganda efforts, force methods, as well as taking into account the functional and organizational features of counteracting the negative informational and psychological influence of the enemy will ensure identification and elimination of factors of combat, socio-political, socio-economic and moral-psychological situation, which are used by the enemy to influence troops and the population in the region of application of troops.

Effective counteraction to the information and psychological influence of the enemy is possible only through the coordination of public and military administration at all levels, the interaction of the armed forces, headquarters, moral and psychological support in the general system of national and information security.

Keywords: *information-psychological counteraction, information-psychological influence, information-psychological operations, information struggle, moral-psychological state, information security.*